

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Nord-Trøndelag.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Overhalla.

Emne: Gammel engkultur.

Bygdelag: Do.

Oppskr. av: Joh.s Fuglår.

Gard:

(adresse): Overhalla.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. I stor utstrekning.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Benevnelsen "Utslått" er ikke brukt. Slåtteng som ligger utenfor selve indjordene - "utenom bøgarden" - heter og het eng, enget eller utenget. Det siste hvis det lå noe lengere unna.

Med eng forståes her i bygden i grunnen all jord som skal slåes, men kanskje mest det som lå utenfor bøgarden. Det som lå innenfor bøgarden het - og heter - oftest innjorden til forskjell for enget, engene, utenget, delvis også kaldt slåtenget.

Altså: Innjord "innenfor bøgarden" og enget utenfor.

Uttrykket bøgarden forståes, men brukes ikke her.

Ekre heter Ökker, ökra, ökrom.

Betegnelsen "atterlege" er helt ukjent.

Eng - innjord - med meget, tyktvokset og kraftig gres heter "tjokkeng" (tykt eng). Mindre bra eng heter snaueng.

Tadeng, småeng brukes ikke.

Høy fra uteng og av finere vokster heter "småhöy",

Grovere høy har ikke noe særnavn. Heter helst ökkerhöy.

Stutturv har aldrig vært brukt her i bygden, Terrengholdene nödvendigjør ikke dette. Stutturvslått har det altså ikke vært behov for. Uttrykket langorvslått er det heller ikke bruk for, all slått med orv foregår med langt orv, som kun heter orv, orvet.

2. Rydding av uteng foretokes på forsommeren etter at våråna var ferdig, altså i "håboiln". Dette arbeide kaldtes "å rö" - rö engene. (Rö av å rydde. Ordet rö har også en annen betydning men vedkommer ikke dette emne). Kvist og annet rask rakedes sammen med rive og ved håndplukning, til hauger, kvisthauger. Disse kaldtes "Valhaug" (meget

tykk l), flertall valhauga, bestemt for valhaug^{jen}en, fl. valhaugom. (I alle tykk l). (Dette val i denne forbindelse se har vel sammenheng med de gamle varder som her heter vala - også tykk l)

Kvisthaugene brendtes opp med det samme. Asken ble ikke brukt.

Sammenkastning av stein kaldes "å stein"; f. eks. oppsamling og vekkføring av stein fra en ekre heter "å stein ökra".

Anm. De nevnte uteng er nu så å si helt forlatt som slåtteng, de er som regel utlagt til kulturbeiter.

3. Med unntagelse av nu brukelige moseharver (hvis moseeng brukes til noe) kjennes ingen måte brukt for å kvele mosen, bortsett fra plöyning

4. Törlegging av vannsyk jord og myr foregikk tidligere som nu ved gröftning. Noen annen måte kjennes ikke.

Vanning av eng og åker har neppe noen gang forekommet her i bygden, således heller ikke i forbindelse med gjödsling. For å anvende gjödselvannet fra gjödselkjellerne brukes nu utkjöring ved dertil innrettede vogner. Er dog ikke almindelig. Tidligere ble ikke gjödselvannet anvendt.

Gjödselhuset heter "dyinnhuset". Vannsamlinger fra f. eks. kufjöset heter "Dyinnstö". (Jfr. Aasen dyngja 2).

5. Gjödsling av eng har vært brukt også i tidligere tid, men i mindre målestokk enn nu. Uteng gjödsles ikke i allefall i almindelighet. Såvidt skjønnes gjøres der ikke forskjell på sommer- og vintergjödsel til det bruk. Overgjödsling av slåtteng forgår helst tidlig på våren og sent på hösten. Ved siden av naturlig gjödsel benyttes nu i stor utstrekning kunstgjödsel til overgjödsling.

Noen pro centvis deling av kreaturgjödsele til dette bruk kjennes ikke. Helst var og er det vel arealets størrelse og gjödselbeholdningen som står til rådighet, som avgjør det.

Det almindelige nu er at all gjödsel blandes i et felles gjödselhus. For åaugjödsele gjaldt tidligere at den helst ble anvendt til potetgjödsel.

6. Betegnelsen "fraueng" kjennes knapt. Når det i spørrelisten sies, at dette uttrykk spesielt benyttes i Namdalen, vil jeg til dette sette et riktig stort spørsmåls-

tegn. Mitt virke gjennom et langt liv har i ikke liten utstrekning bragt meg i forbindelse med de fleste, nær sagt alle, namdalsbygder, men kan knapt huske å ha støtt på det. Dermed skal ikke være sagt, at det absolut ikke kan forekomme. "Frauökker" (ekre) kan kanskje forekomme om en riktig svær gressekre.

7. Det i spørrepunktet omhandlede er ukjent i Overhalla.

8. Første del av spørsmålet er besvart under pkt. 5.

För gjödselspredere ble almindelig var den almindelige måten som følger: Gjødselen kjörtes ut på åker (og eng) i hauger, et hestelass i hver haug med passende mellomrom svarende til graden av den påtenkte gjödsling. Såvel tidligere som også nu kjöres ofte endel av gjödselen ut på vinterföret og lagredes i store hauger.

Utspredningen foregikk ved hånd med gaffel - "fraugaffel" -, som på overhallsk heter "dyinngaffel". Den eldste form for spreredskapet var vistnok en almindelig skuffel, som her heter "roko". Dette grunner seg på uttrykket dyinnrokko som tildels kan höres. Den hadde nok skoing av jern. Men det er meget længe siden dette redskap ble brukt. Neste stadium var "sulroko", en tvedels roko gjort av et togrenet emne, helst av björk og med jernskoing. Dette redskap er nu helt glemt og noe eksemplar derav finnes ikke. Jeg kan i denne forbindelse nevne, at jeg tror å ha sett en slik som gjeter i seteren. Det kan også tilföyes, at jeg er bekjent med, at Namdalsmuseet, startet for ca. 25 år siden, helt fra starten av forgjeves har sökt etter dette redskap. Å oppgi tidspunkt for de forskjellige redskapers bruk og slutt på bruk, kan ikke tilnærmelsesvis nevnes.

Neste skridt for gjödselspredning var en tregrenet jerngaffel med treskaft, vistnok oftest hjemmegjort. Jeg ~~har~~ ^{kan} såvidt huske å ha sett en slik. (Jeg er 75 år gl.)

Disse redskaper bruktes såvel til pålessing som til utspredning. Nu er gjödselgrepet seksklörs stålgafler, gjödselgrep, som ofte benevnes fraugaffel her i bygden.

9. Tidligere var det fast regel at kreaturene beitet såvel hjemmejordene som utengene, og det forekommer ikke så skjelden også nu.

Det almindelige var at kreaturene först om våren beitet hjemmejordene en tid. derpå en tid utengene og så utmarken. Etter höyåna i omvendt orden.

Når kreaturer, da særlig kyr, beiter hjemmejordene er

det for å få større melkeydelse uten å angripe høyavlingen. Nyekrer, lagt hösten för spares.

Noen betydning for gjödslingen ved beiting av hjemmjordene regnes ikke med.

10. Kan ikke besvares på annen måte enn foregående spørsmål.

11. Ekstra arbeide og ekstra redskap for å jevne ut gjödselen etter beiting kjennes ikke.

Etter overgjödsling med naturgjödsel brukes tildels en risbunt av bredt format satt fast mellem to fjeler ell.

1. som med pålagt vekter av tre eller stein kjøres over det gjödselde eng. Dette redskap lages for anledningen og har ikke noe navn. Noe annet og gammelt redskap til dette kjennes ikke.

12. Reglen har vært og er at kreaturene er i hus om natten, bortsett fra sauene som i almindelighet slippes på fjellet på forsommeren, hvor de - ofte uten tilsyn - går til langt ut på hösten.

Sommerfjöd er og var almindelig, tildels to sådanne når forholdene tilsier det. Dette av praktiske grunner, ikke bare for å utnytte beitene, men det er på sommertid best for kreaturene. For bruken av gjödselen er dette uten betydning. Ligger ikke sommerfjöset for langt avsides ("a'bakli") kjøres gjödselen også derfra dit den skal benyttes.

13. Delvis besvart i foregående punkt.

Å ha innhegninger for kreaturene til nattebruk anvendes ikke. Et undtak herfra var setrene, den tid sådanne benyttedes og sauene var sammen med de andre kreaturer, da det ofte haddes innhegninger for sauene. Disse innhegninger kaldtes "kru". (Aasen Kvi).

Grinngang, kviing har ikke vært brukt

14. Bortfaller - se foregående punkt -.

15. Noe almindelig bruk av skremmeredskaper for udyr er ikke kjendt.

I min ungdom hörte jeg snak om, at folk brukte å henge jåer og annet jernskrammel i sommerfjösdören for å hindre adgangen for udyr, vel nærmest björn, ved at dyret skulde skade seg eller skremmes ved lyden, når det kom bort i jernene. Jeg tror dette var fortalt i forbindelse med en "slagbjönn" som for bortimot 100 år siden et par år huser

16. Vakt ved fjösene ble delvis etableret den gang den i forrige punkt nevnte "slagbjönn" opptrådte. Ellers ikke.

Flyttbare vakthus på meier o. l. har jeg ikke hørt om.

17. Bortfaller, da grinder ikke benyttedes.

18. Ukjent.

19. Se punkt 13 forsåvidt angår uttrykket kru. De andre i punkt 19 nevnte ord er ukjent i betydningen kru.

I Overhallsk terminologi forekommer "trö" - tröa, trö-om -som betegner et litet mere avgrenset og for seg selv liggende engstykke. Altså ikke d. s. s. kru. Ordet höres nu skjelden. Ivar Aasens Tröde 1 dekker ikke helt det overhallske trö, idet en trö ikke benyttes som kru.

20. Ved setrene var oftest inngjerdet setervold, hvor gresset ble slått og törket til "seterhöy", som hjemkjörtes på vinterföre. Utover setervollen spredtes seterens gjödsel för hjemflytningen. På setrer langt tilfjelds ble gjödselen også oftest spredt utover volden, selv om den ikke benyttedes til slåtteng, for å gi god havning. Også disse setervoller var oftest inngjerdet. Avbeitingen av vollen foregik helst utpå sommeren når havningen i fjellet ble dårlig og kreaturene urolige.

Nu er setrene på ytterst få unntagelser nær nedlagt, med dem også setervollene-og idyllene.

21. Gjödsling av eng med fiskeavfall, tang m. ~~ø~~. var av gode grunner utelukket. Overhalla er innlandsbygd.

- o -

Stort sett drives gårdsbrukene her i bygden på helt moderne og rasjonell måte. Å angi tidsavsnitt i denne forbindelse er umulig, forändringene og forbedringene i driftsmåten er kommet etterhvert. I tilfelle måtte det bli fylkesagronomen som kunde gi eksakte opplysninger.

Å benytte samme åker til åker år etter år har knapt forekommet, det måtte i tilfelle være svært lenge siden. Skiftebruk mellom åker og eng har nok vært almindelig fra gammelt av.

Overhalla 21.10.1948.

J. A. Englevåg

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

11 OCT 1948

Nord. Fr.

Overhalla

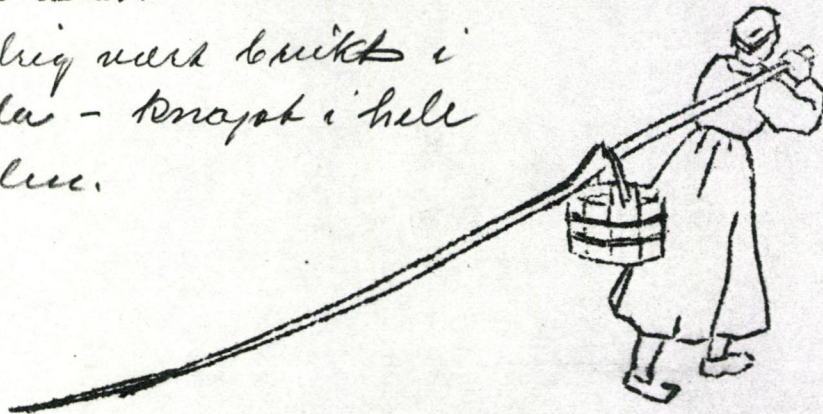
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEHUSEM.
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Har aldrig varit brukat i
Overhalla - knapt i hela
Vanndalen.

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Fiskebein og fiskehovud har av
lett forskæelige grunner aldrig varit brukat
til brensel i Overhalla.

Kumøkk heller ikke.

13. 10. 1948.

Johannes Glås

2095

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING